

Manifest českých spisovatelů

Před sto lety – konkrétně 17. května 1917 – vyšel slavný manifest českých spisovatelů, kteří ho adresovali poslancům říšské rady s dominantním požadavkem národní svobody. Vzbudil velký ohlas a zřetelně deklaroval rostoucí tužby po samostatném státě. Zároveň se stal inspirací pro pozdější spisovatelská vystoupení.

V roce 1917 se konaly četné stávky, demonstrace a hladové bouře, přičemž narůstaly protirakouské nálady. Po téměř tříleté odmlce byla obnovena činnost říšské rady, jejíž zasedání bylo svoláno do Vídně na 30. květen. V této zjitřené době otiskl agrárníký list Večer zmíněný manifest nazvaný Českému poselstvu na říšské radě! Záhy vyšel v Národní politice a řadě dalších periodik. Byl adresován českým poslancům sdruženým v Českém svazu a jeho text zformuloval šéf činohry Národního divadla Jaroslav Kvapil. Dalším aktérem byl Alois Jirásek, byť o účinnosti tohoto svolání zprvu nebyl přesvědčen. Celkem ho podepsalo 222 spisovatelů.

V tomto množství byli zastoupeni tvůrci zvučných jmen z různých generací, například Antal Stašek, K. V. Rais, F. X. Šalda, Otokar Březina, Antonín Sova, J. S. Machar, Jakub Deml nebo K. M. Čapek Chod, jakož i Viktor Dyk, Karel Toman, Jiří Mahen, Ivan Olbracht, Arne Novák či bratři Čapkové. Signatáři manifestu se ovšem stali též literáti již zapomenutí jako F. K. Hejda, Emanuel Čenkov, Pavel Sula, Jan Patrný nebo Stanislav Kovanda.

Spisovatelé se obrátili na české poslance jako na osoby „veřejně činné a známé“, které mají „nejen právo, nýbrž i povinnost mluvit za rozhodnou většinu českého světa kulturního a duchovního, ba i za národ, jenž sám promluvit nemůže“. Poslanci se měli zastávat „českých práv a českých požadavků v této nejosudnější době světových dějin způsobem nejrozhodnějším a nejobětavějším“, neboť se mohlo rozhodovat „o českém osudu na celá staletí“. Signatáři si uvědomovali, že bude nutno učinit „předem zadost všem konstitučním podmínkám, jež parlamentní život v každém případě samozřejmě předpokládá“, tedy zajistit „skutečnou volnost shromažďovací“, odstranit „novinářskou cenzuru ve věcech mimovojenských“ a „nastolit „naprostou svobodu a nedotknutelnost všech parlamentních řečí na říšské radě i v tisku“.

Spisovatelé dále požadovali „všeobecnou amnestii“ pro vězňené politiky a zajištění „úplné občanské svobody našeho života veřejného“. Poslancům připomínali, že jejich hlas na říšské radě bude slyšet „nejen doma, nýbrž i v celé Evropě, ba v zámoří“. Nadto je vyzývali, aby program národní samostatnosti „hájili do krajnosti“ a domáhali se „jeho splnění bez výhrad“. Tyto požadavky a výzvy přispěly k formulaci poslaneckého prohlášení, předneseného 30. května Františkem Staňkem. Je však třeba říci, že obsahovalo jen požadavek autonomie českých zemí a Slovenska v rámci habsburské monarchie, z níž se měla stát federace.

Iniciátoři manifestu, namnoze členové Rady spisovatelů, prosazovali národní samostatnost i při pozdějších příležitostech. Například Alois Jirásek byl hlavním řečníkem na slavnostním shromáždění v pražském Obecním domě 13. dubna 1918 či na květnových oslavách padesátého výročí položení základního kamene k Národnímu divadlu: hlavním organizátorem těchto oslav, na nichž zaznělo velmi důrazné volání po samostatném státě, byl Jaroslav Kvapil.

S časovým odstupem byl řečený manifest hodnocen jako významná součást cesty vedoucí k národnímu osvobození, ale i jako svědectví o důležité úloze spisovatelů v soudobém dění. Jaroslav Kvapil ve své vzpomínkové knize *O čem vím* (1932) napsal: „Měl opravdu náš spisovatelský projev ten rozhodný a vůdčí vliv na zásadní změnu politické taktiky české? Měl především vzácné štěstí, že přišel včas a že přišel vhod těm, kdož v lůně české politiky cítili nesnesitelnost dosavadních taktických rozpaků...“

V roce 1937 se za tímto provoláním ohlíželi mimo jiné F. V. Krejčí, Zdeněk Nejedlý, Rudolf Medek, Lev Sychrava nebo Karel Nový. Na stránkách Lidových novin ho hodnotili Karel Čapek a Ferdinand Peroutka. Čapek v sloupku nazvaném Květen 17 vzpomíná, jak manifest podepsal spolu s bratrem Josefem, ač za to „mohl být kriminál“. Tento projev však přinesl „nesmírný pocit osobní úlevy“, obnovení „lidské důstojnosti“ a probuzení státního vědomí; znamenal „první promluvení po letech němoty“, v nichž „člověk nebyl ničím jiným než předmětem vyhlášek, zákazů, nařízení a přehlídek“. Zároveň byl důkazem „veliké a tajemné moci slova“ a také přísahou na demokratickou Evropu.

Peroutka v úvaze s názvem Před dvaceti lety a dnes označil zmíněný manifest za čin idealistů, neboť „praktikové tehdy téměř oslepli“, ztráceli „smysl pro větší cíle“ a „neviděli světla, jež již hořelo před nimi“. Spisovatelé tudíž zvolili metodu „duchovního teroru“, která však byla velmi účinná. Autor *Budování státu* v jejich vystoupení viděl inspiraci pro řešení „nebezpečné situace“ roku 1937, pro boj s dobovou přikrčeností a malostí. Svými slovy jako by předjal spisovatelské provolání Věrní zůstaneme, jež se v roce 1938 k manifestu z roku 1917 hlásilo svou koncepcí i některými formulacemi.

Jiří Poláček